

Кілька слів про маму, Інну Костянтинівну Пашкевич. До 90-річчя від дня народження та 60-річчя роботи в Інституті геофізики

Так склалося, що постійно жити з мамою я змогла лише з третього класу. Влітку 1968 р. у нашої сім'ї нарешті з'явилося своє житло в Києві: 16,5-метрова гостинка, котра на довгі 15 років стала нашим теплим домом.

Дивовижне Академмістечко! Скільки видатних вчених і просто чудових людей мешкало й досі мешкає в цих більш ніж скромних будинках! Скільки наприкінці 1960-х — на початку 1970-х років у нашій гостинці було написано дисертацій: хто де примудрявся це робити. Зрозуміло, що

Фото 1. 15 червня 1952 р. Після закінчення десятиріччя.

треба було дочекатися, коли родина відійде до сну, прилаштуватися у крихітній кухні (рівно 3 м²), або навіть, даруйте, в суміщеному санвузлі (не жартую, так робила мама, відкинувши кришку пральної машинки «Riga» й перетворивши її в дещо на зразок письмового столу, так друкував на машинці свою дисертацію наш сусід, пізніше вчений секретар одного з інститутів), і працювати, намагаючись нікого не потурбувати.

Наш нарешті спільний дім. Він був дуже простим і невигадивим. У ньому жив дух геологічних експедицій зі спальниками, камінням, штормовками, геологічними молотками... У ньому мама, як я тепер розумію, звершувала самовіддане служіння родині, поєднуючи цей труд з до самозабуття улюбленою роботою. Чому я так кажу?

Достатньо було подивитися на розпорядок її дня. Лягала спати вона завжди далеко за північ, вставала не пізніше шостої ранку. До роботи потрібно було встигнути скочити на Святошинський ринок, приготувати сніданок і обід (у батька була виразка шлунку та наслідки туберкульозу, тому готувалося щодня свіже й з урахуванням відповідної дієти); зібрати харчі, аби всі ми могли взяти із собою перекус; залишити загорнутий у ковдру обід мені, тоді ще молодшій школярці; привести себе в порядок і, ані хвилини пізніше 8:20, вилетіти з дому в інститут. За 30-хвилинну обідню перерву прибігти до мене, бо я тільки звикала до самостійного життя, й, знову-таки без запізнь, повернутися на робоче місце.

О 17:30 мама поверталася з роботи. Магазини, домашні справи, обов'язкове воло-

Citation: A few words about my mother, Inna Pashkevych. On the occasion of her 90th birthday and 60 years of work at the Institute of Geophysics. (2024). *Geofizicheskiy Zhurnal*, 46(1), 78—87.

Publisher Subbotin Institute of Geophysics of the NAS of Ukraine, 2024. This is an open access article under the CC BY-NC-SA license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

Фото 2. 7 листопада 1956 р. К.Ф. Тяпкін серед студенток групи РФ-52-2 Дніпропетровського гірничого інституту.

ге прибирання перед сном, обов'язкове, по черзі з сусідами, прибирання у спільному коридорі. А ще — шиття, адже у нас з нею майже не було куплених речей. І тому, що в ті роки це було не так просто як нині, і через брак коштів, і тому, що це приносило мамі задоволення як заняття творче. Багато вигадувалося «из того, что было», щось «піддивлялося» на комусь, наприклад, певний костюмчик сподобався на Людмилі Гурченко. Якою надзвичайно урочисто-ошатною здавалася мені чорна сукня, яку мама пошила до захисту дисертації! А втім, на виготовлення шикарного наплічника пішли найдешевші мереживця з розташованої поруч галантереї! Доповнювалися hand-made убрання ексклюзивними прикрасами з каміння, котрі майстрував для неї чоловік, Леонід Володимирович Пашкевич, у цій же гостинці. І нині мої зовсім молоді знайомі кажуть, що, дивлячись на маму, вони бачать еталон гарного смаку та елегантності.

Втім нічого не береться з повітря. Рукодільна традиція існувала у великій маминій родині завжди. В'язали, шили, прикрашали побут усі відомі мені родички: прабабуся, її доньки, їхні доньки, внучки, правнучки. Не раз траплялося, що любов до рукоділля допомагала вижити. Так сталося в буквальному сенсі під час Великої Вітчизняної війни (ВВВ). Ніяких запасів «на чорний день» не було, як не було й роботи з більш-менш відповідною тодішнім цінам

оплатою. Тоді одна з бабусиних сестер — вигадниця і майстриня, про яких кажуть «золоті руки» — запропонувала шити ляльок. Моя 8-річна мама була повноцінно залучена до цього процесу. Їй доручалося викроїти деталі, а коли ляльки були виготовлені — пошиті, одягнуті, розфарбовані і прикрашені, віднести їх на базар, продати, на виручені гроші отоварити хлібні картки, докупити що-небудь з продуктів. А повернувшись додому, приготувати невігадливу вечерю...

До цих пір мама із задоволенням і величезним терпінням дуже смачно готує, не вважаючи це марною тратою часу.

На що ще витрачався її позаробочий час? Наприклад, на підробіток, аби придбати для мене піаніно. Декілька місяців ночами робила креслення, щоб зібрати суму, яка майже втричі перевищувала її зарплатню. Дотепер мій напівконцертний «Красный Октябрь» — гордість і радість.

Певна річ, її час витрачався на ідеально випрану, виварену у відрі на плиті, обов'язково накрохмалену й випрасувану постільну білизну (просихало на мотузці у дворі, наша квартира — на 5-му поверсі, без ліфта, звичайно), на завжди свіжий одяг та інші трудомісткі домашні заняття. А взагалі, такого, щоб мама нічого не робила, я не пам'ятаю.

Концерти, театри, радіопередачі, книги, походи в ліс — за грибами влітку, на лижах взимку, поїздки до бабусь-дідусів, пізніше — дача. Рівне, приязне спілкування із сусідами, які стали добрими друзями. Обмін свіжоспеченими біляшами, пирогами, запрошення до них «на телевізор», спільні свята з простими частуваннями... Постійна турботлива увага до близьких, до співробітників. Неодмінні приємні дрібнички-подарунки з відряджень. Традиційні «кофепиття» в її кабінеті як спосіб теплого спілкування. Хто з давніх співробітників не пам'ятає заклик-пароля «В Петропавловске-Камчатском полночь!», яким Григорій Іванович Загній сповіщав усім про 15-годинну каву!

А ще — самопожертва як абсолютно природний вияв, як норма. Але ж і це не

Фото 3. Початок 1960-х років. З Вандою Юліанівною Фоменко (м. Кривий Ріг).

раптом виникло. Так було в родині.

Після мого народження мама недовго змогла бути поруч, у ті часи декретна відпустка становила лише 2 місяці. Приїхавши зі мною з Дніпропетровська на Далекий Схід, де вона працювала після інституту, вже не змогла поєднати роботи з наглядом за немовлям (ніяких ясел у тому місці не було, няню теж знайти було неможливо) і вимушено відправила мене до своєї мами. Так я й прожила до 9 років з бабусею-дідусем-тіткою-дядькою-двоюрідною сестрою в Дніпрі. І ніхто не те, щоб був проти, а навпаки, вважав мою багаторічну присутність зі всіма зрозумілими турботами, хвилюваннями, часом, увагою, відповідальністю справою цілком природною. Так само природно було звертатися по допомогу до рідних завжди, за будь-яких обставин, наприклад, в евакуації під час ВВВ. І коли народилася моя дочка, мама так само, без роздумів, віддавала їй увесь свій вільний час, увагу, турботу.

Від родини й мамина простодушність, обов'язковість, працелюбність і працездатність, відповідальне й любовне ставлення до своєї справи, до спеціальності.

Мамини батьки з'явилися на світ на Уралі, в промислових містах. Батько — Костянтин Порфірович Кузнецов — у Нижньому Тагілі, вотчині Демідових, у родині єдиновірців. Звідки прийшли на Урал його предки, ми не знаємо. Судячи з того, що належали до старообрядниць-

кої православної традиції, зрозуміло, що з центральної частини Імперії, а ось прізвище Кузнецови набули вже, звичайно, на Уралі. Дідусь працював конструктором на заводах, мав природні музичні здібності, грав на піаніно, мандоліні, гітарі. Обдарований хорошим не лише музичним, а й фонематичним слухом, цікавився іноземними мовами, все життя вдосконалював англійську і часом, жартома, звертався до нас нею. Зворушливо ставився до книжок і зібрав дуже непогану на той час і при їхніх статках бібліотеку. Любив фотографувати й за будь-якої нагоди робив це. Любив відвідувати нові місця, поповнюючи свої історико-краєзнавчі знання та враження. Дуже любив родину, багато займався з доньками-внучками, намагався передати свої захоплення нам, був надзвичайно терпимим, скромним і безмежно доброзичливим.

Мати — Євлалія Трохимівна, у дівочтві Деркач, народилася в Надеждінську (нині Серов) Єкатеринбурзької губернії. До Надеждінська, що якраз будувався в 90-ті роки XIX ст., у пошуках заробітку дістався з хутора Іжаків Миргородського повіту Полтавської губернії її батько, Трохим Єлисейович Деркач, з козаків. Там познайомився з юною Агрипіною Євфимівною Желобковою, родом із Мурому. Через декілька років уже великою родиною вони переїхали у більш південний Катайськ, де й жили до революції. Про Катайськ згадую ще й через певний збіг обставин: хто б міг тоді помислити, що неподалік, за якихось 130 кілометрів, у 1916 р. народиться людина, якій доведеться відіграти величезну роль у маминому житті — Зінаїда (в хрещенні Зоя) Олександрівна Крутиховська.

Бабуся служила бухгалтером, але ще більше служила родині: на неї впала турбота спочатку про старшу онуку, потім додалася я, середня, а ще через декілька років і молодша. Так наша волелюбна бабуся, яка мріяла й безкінечно читала про різні краї й держави, подорожі та пригоди, опинилася на десятиліття по руках і ногах зв'язаною нами, невдячними нащадками, що зростали під її наглядом і піклуванням.

Рухливість, яскравість, любов до всього, що зеленіє, — деревам, кущам, квітам, знаходила свій прояв у пишних клумбах біля кожного з її домів, у посаджених нею березах, вишнях, у великих букетах квітів по всій квартирі, в її неудаваній радості при погляді на все, що росте й квітне.

Мої бабуся з дідусем Кузнєцови познайомилися й утворили сім'ю в 1925 р. в тодішньому Свердловську. Там народилася старша мамина сестра, там дідусь закінчив металургійне відділення Уральського інституту сталі, отримав направлення в Ростов-на-Дону, на Ростсільмаш, що будувався. У Ростові народилася мама.

Її народженню передувала «випадкова» зустріч. Бабуся з дідусем та малою донькою їхали в потязі. Попутницею виявилася жінка, яка втратила єдиного сина. Можливо, її гіркий досвід і слова про те, що дитина в сім'ї мусить бути не одна, відіграли свою роль у тому, що через рік з'явилася на світ мама. У голодному 1934 р.

Голодними були й воєнні та, особливо, післявоєнні роки. Дідусь ніколи не був не те що пробивним, «добувачем», який вмів якось пристосуватися, викрутитися... Він був на диво простодушним і чесним. І не уявляв, що хтось може чинити нечесно. Не раз бувало, що у найскрутніші повоєнні роки, коли бабуся з мамою настільки охляли, що не могли ходити і просто лежали, аби не витратити останні сили на кроки, а дідусь опухлим від голоду ходив на роботу, йому за складні конструкторські розрахунки платили консервованими черешнями (у Мелітополі, де черешні ростуть просто обабіч доріг), макухою, ще чимось... Відтоді мама все, навіть каші та макарони, їсть з хлібом.

Як і багато інших радянських родин, мамина сім'я чимало поїздила величезною країною: за направленням після навчання, у воєнні роки, шукаючи місце роботи, аби бути поряд з рідними... Урал, Ростов-на-Дону, П'ятигірськ, Мелітополь, Дніпропетровськ, Ніжин, Київ.

У Дніпропетровську мама вчилася в останніх класах школи та в інституті — славнозвісному Гірничому. Вчилася зраз-

ково. За винятком того голодного року, коли до школи дійти не могла.

Її початкова школа в П'ятигорську розміщувалась (і дотепер там під тим самим № 8) неподалік від будинку-музею М.Ю. Лермонтова, в дореволюційному особняку, який належав родині архітектора Олександра Васильовича Кузнєцова (мамине дівоче прізвище, такий от курйоз), побудованому за його проєктом. Потім була жіноча школа № 37 у Ростові-на-Дону, яку очолювала Ніна Миколаївна Рожкова. Вона отримала освіту ще до революції і намагалася зберігати і застосовувати те корисне і цікаве, чому їх навчали. Наприклад, бажаючі опановували бальні танці. Обов'язковими були полонез, полька, краков'як, мазурка, па-де-грас, па-де-патінер, вальс. Іноді влаштовували справжні бали, на них запрошували учнів сусідньої чоловічої школи № 2.

Добрим словом мама завжди згадує класного керівника і викладача математики Нонну Осипівну Садовську, котра наполегливо радила їй після школи продовжувати навчання на фізико-математичному факультеті університету.

У школі мама вчила французьку мову. І прекрасне викладання далось взнаки через багато років. Стався забавний випадок. На новий рік я, студентка-випускниця, подалася до друзів, батьки залишилися вдома. Пізнім вечором пролунав дзвінок у двері, на порозі з'явився француз з авось-

Фото 4. 1973 р. З Зінаїдою Олександрівною Крутиховською. Всесоюзний з'їзд з геомагнетизму (м. Баку).

Фото 5. 1997 р. З Расою Антонівною Апірубіте (центр Європи, біля м. Вільнюс).

кою книжок. Це був турист з групи, яку я супроводжувала, працюючи в БММТ «Супутник» рік тому. Він без будь-якого попередження привіз мені подарунок від знайомих... І в мамі миттєво активізувалися знання, якими вона не користувалася довгі роки (в інституті та аспірантурі була вже англійська). Вона все йому пояснила, чимось пригостила і відправила до готелю. Це щодо рівня навчання. І, звичайно, про учнів.

Школу мама закінчувала вже в Дніпропетровську. Щоправда, після 7-го класу (тоді незакінчена середня освіта) життя її мало не змінило свій курс. Батько наполегливо пропонував вступати до технікуму, щоб скоріше получить професію та бути родині підмогою в тяжкі повоєнні роки. Свого часу, до революції, він закінчив гірничо-заводське училище, отримав спеціальність, працював і лише потім вступив до інституту. Втім мамі дуже хотілося вчитися в школі далі. Не без сліз, проте своє бажання вона відстояла.

Вибір майбутнього фаху був непростим. По всіх предметах мама йшла однаково успішно, особливих переваг жодній дисципліні не віддавала. Однак тут на сцену її життя вийшла ще одна людина, з якою вона буде пов'язана професійно й дружньо до самої кончини цієї дивовижної особистості. До маминої школи прийшов (точніше б мовити забіг, влетів, увірвався) молодий геофізик на ім'я Костянтин Федорович Тяпкін. «Девчонки, самая интересная на-

ука, самая романтичное занятие — это геофизика! В геофизике есть всё: и физика, и математика, и геология, и полезные ископаемые!». Приблизно так «спокуюшував» він старшокласниць. І мама з подружкою, натхненні такою обнадійливою перспективою, подалися до ДГП — Дніпропетровського гірничого інституту, на геофізичний факультет. Й обидві поступили, потрапивши до неймовірної спільноти цікавих, справжніх людей.

Здалекого 1952-го, коли першокурсники геофізики познайомилися, пройшло понад 70 років. Живими на сьогодні їх залишилося зовсім небагато. Кожні п'ять років мамин курс, і особливо їхня група РФ-52, з'їжджалися з усіх куточків колишнього СРСР, а дехто приїздив із-за кордону, на традиційні зустрічі. Остання відбулася в 2017-му: 65 років від дня вступу, 60 — після закінчення вищого навчального закладу (ВНЗ). Ми проводжали на вокзал маму та її одноклассника, Гаррі Івановича Калайду, і я запитала його, про що можна розмовляти через стільки років. Він здивовано і з деяким сумом подивився на мене і відповів: «Розумієш, тема не має значення. Нам важливо просто побачити одне одного, побути разом».

Однак, насправді, й поговорити також. Усі мамині друзі, які пестливо називали одне одного Наташками, Тайками, Гарьками, Лільками, Майками, Борьками, Володьками тощо, постійно були присутні в нашому житті, а ми в їхньому. Вони раділи не тільки своїм успіхам, досягненням, але й багато більше — успіхам і досягненням «чужих» дітей, онуків. Обмінювалися радістю й разом сумували через невдачі, завжди готові були допомогти. Такого зворушливого багатодесятилітнього братства мені не доводилося більше бачити.

На правах «Інкіної дочки» я багато разів запросто — як до рідних не завжди поїдеш — приїжджала (до того ж неодмінно з кимось, не тільки з мамою!) до Полтави: в гостинний дім маминої одноклассниці Наталії Трифонівни Пашової та її чоловіка Михайла Йосифовича Бланка. Незабутні години і дні проведені в їхньому домі у щирій любо-

ві та цікавості до людей і життя взагалі. Там нам повідомляли «потрясаючі новини»: однокурсник видав книгу спогадів; інший тільки написав і просить відредагувати; Оксана Мисіна (донька їх однокласниці, відома актриса) неперевершено зіграла нову роль; чийсь син зробив ще щось дуже значуще. І про мої скромні перекладацькі здобутки також повідомляли всій їхній милій спільноті з гордістю і щирим серцем радістю. Кожен приїзд перетворювався на нескінченну низку приємностей: від вишукано сервірованого стола та спільних походів до театру, прогулянок містом, знайомств з їхніми друзями до тихих розмов про все, що тільки можна уявити.

Втім це буде потім. Другий поворот у професійному житті мами мало не стався на I курсі. На заняттях з нарисної геометрії вона обрала дуже складну фігуру, не підозрюючи, що та призначена для студентів машинобудівного факультету, й успішно виконала січення фігури у різних площинах. Викладач відразу запропонувала їй перейти на гірничо-машинобудування й навіть пішла з цією пропозицією до директора (такою була тоді назва посади) інституту. Тільки чітка позиція Петра Григоровича Нестеренка «баб нам ещє не хватало!» позбавила маму небажаної зміни.

А вчитися на геофізика в ДГІ, який вважався одним з найкращих профільних ВНЗів СРСР в ті роки (нарівні з Ленінградським гірничим і поступався лише Свердловському), було надзвичайно цікаво. Тому що теоретичні курси у прекрасному викладанні обов'язково доповнювалися серйозною практичною роботою.

Так, для геофізиків були передбачені, наприклад, геологічні практики: після 1-го курсу спільна для геологів і геофізиків практика в Криму протягом місяця з оглядом відслонень; після 2-го — геологічна окремо для геофізиків на Кавказі з описом конкретних відслонень. Після 3-го — учбова геофізична (електророзвідка) на Криворіжжі. З 3-го курсу починалася спеціалізація (структурники — сейсміки та рудники — магнітка, гравіка, електророзвідка), тому після закінчення 3-го курсу була ще

й виробнича практика з сейсмозвідки в Білорусії. Після 4-го курсу відбулася переддипломна практика у Казахстані. Мама потрапила до Кустанайської геофізичної експедиції на Дальнійській ділянці. Завданням практики була комплексна робота з корисних копалин (радіоактивних).

У Казахстані трапився випадок, що мало не коштував мамі життя. Порушивши правила, її відправили на зйомку саму. Була страшна спека, і, діставшись нарешті води — якоїсь річки, мама увійшла в неї по шию й почала жадібно пити. Дивом опинилася поблизу люди. Вони побачили, що мама знепритомніла, витягли й допомогли прийти до тями.

Повернулася мама з цієї практики з величезним рюкзаком, щільно напованим книгами й зразками для ілюстрації дипломного проєкту. З цими зразками вона, без будь-яких вагань, пішла просто до завкафедрою петрографії та спитала його дозволу зробити шліфи до диплому. Він дуже здивувався, але дозволив.

Після закінчення з червоним дипломом інституту і, здається, маючи право обирати майбутнє місце роботи, мама поїхала у «романтичну подорож» на протилежний кінець Союзу: в Сучанську партію Кавалерівської геофізичної експедиції Хабаровського геологорозвідувального треста. Розподіляли випускників ДГІ по всьому СРСР. Мамині однокласники опинились на Донбасі й в Сибіру (Красноярськ), на Північному Кавказі (Єсентуки) й на Дале-

Фото 6. 2002 р. Зі Світланою Веніамінівною Богдановою (Швеція, Лундський університет).

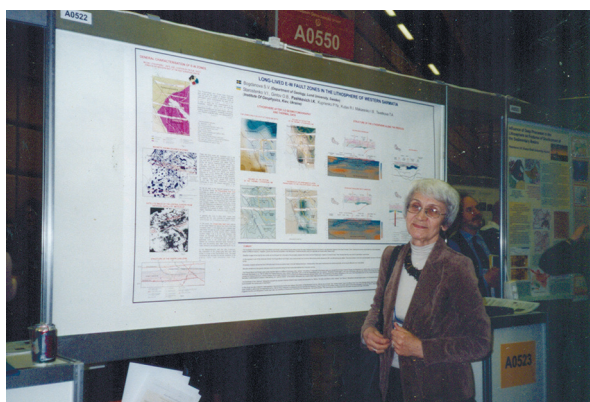

Фото 7. 2008 р. Стендова доповідь колективу авторів із широтних зон активізації (м. Відень).

кому Сході...

Коли я запитувала маму, чому вона вирішила поїхати від міцної люблячої родини, за багато тисяч кілометрів, не знати куди, вона відповіла, що, по-перше, її приваблювала романтика подорожей і небачених місць, тим більше в 23 роки, а по-друге, в ті часи (мама закінчила інститут 1957-го року) люди щиросердно вважали, що мають бути там, де вони найбільш корисні...

Загін, до якого потрапила мама, був розташований за адресою «станція Лейтенант Гордеев». Власне, це був недіючий роз'їзд, де геологи та геофізики займали декілька будинків залізничників, які їх вже на той час залишили. Втім мамі місця там не вистачило, й деякий час їй довелося винаймати житло в невеличкому селищі Михайлівка, за шість кілометрів від «Гордеева». При цьому ходити на роботу і додому треба було по залізничній колії через тайгу. І, звичайно, з незвички взувати валянки з онучами, в кров стирати ноги. Не кажу вже про реальну загрозу диких звірів і лихих людей.

Про Примор'я своєї молодості мама говорить як про напрочуд гарний край, з розкішною рослинністю й чудовими краєвидами. Щоправда, працювати доводилося пліч-о-пліч із зеками, але вони відразу запевнили, що дівчину не образять, і слово дотримали.

Там, у Примор'ї, мама вийшла заміж за свого співробітника Євгенія Павловича Лейчинського, там чекала на появу дитини,

тобто мене. Там пережила чимало побутових негараздів, серйозне поранення чолювіка і його важку хворобу — туберкульоз легенів. І робила усе, щоб полегшити його стан, допомогти одужати.

По закінченні обов'язкових трьох років відпрацювання після інституту батьки повернулися в європейську частину, до Дніпропетровська. До речі, нікому зі студентів маминого курсу не було запропоновано відразу після ВНЗ вступати до аспірантури. Хоча теоретично вони були підготовлені прекрасно, та й через руки багато чого на практиках пропустили. Мама вважає, що це було дуже мудро. Декілька років роботи в реальних умовах робили свою добру справу. Багато з маминих однокурсників залишилися працювати на виробництві, але чимало з них згодом стали науковими співробітниками, кандидатами й докторами наук. У маминій групі РФ-52 вчився, наприклад, академік Володимир Юхимович Забігайло — засновник наукової школи комплексного дослідження вугленосних формацій.

Різні зустрічі впливали на мамине ставлення до життя. Мені інколи здається, що дивним чином вона спромоглася відсіяти «неякісність», залишивши собі у здобуток просте та незамінне: порядність, жертівність, доброзичливість, правдивість, повагу, більш ніж спокійне сприймання матеріальних благ, терпіння...

У дитинстві, звичайно, це були батьки й мудра бабуся Агрипінушка, яка прожила 100 років у здоровому розумі. Вона тихо піклувалася про онучок, розсудливо допомагала, обшивала-обв'язувала, читала-розповідала. Їй молилася за всіх.

Завжди, розповідаючи про життя в евакуації під час війни, мама згадує одну жінку. Її звали Вірою Олексіївною. До революції вона володіла в П'ятигорську садибою і будинком, до якого у 1920-ті роки підселили ще декілька сімей. Одну з кімнат займала родина маминої тітки з чоловіком і трьома дітьми. В цю ж кімнату в 1941 р. з Ростова-на-Дону, куди наближалися німці, приїхала моя бабуся зі своїми двома дочками (дідусь вже був на фронті). І тоді Віра

Олексіївна відкрила двері між її та нашою кімнатами, які перед тим багато років були зачинені, й сказала: «Так сталося — війна, давайте жити разом, вам буде легше». І пустила ночувати до себе дівчат, і брала участь в їхніх трапезах, і одну за іншою діставала з горища свої сукні, спідниці, щоб було з чого шити вбрання для ляльок, котрих майстрували на продаж. Так, завдяки співчутливому серцю й шляхетності цієї немолодої жінки, вони спільно й достойно пережили декілька страшних місяців німецької окупації.

Уже згадуваний вище К.Ф. Тяпкін не тільки віртуозно захоплююче проводив заняття з теорії поля та електророзвідки, але й був ініціатором та активним учасником багатьох студентських заходів і забав. А ще він діяльно й незмінно турбувався про студентів. Це він дізнався, де потрібні фахівці та виклопотував мамі, що поверталася з Далекого Сходу, місце в Дніпропетровській геофізичній експедиції, у Вознесенську. Це він, співпрацюючи з Вандою Юліанівною Фоменко (тоді головний інженер Криворізької тематичної експедиції треста Кривбасгеологія), переконував її, що їм потрібен геофізик, і «просватав» туди маму. Він, коли дізнався про пропозицію вступати до аспірантури в Київ, підбадьорив маму, сказавши: «Поезжай, поезжай!». І це він, через багато-багато років, пояснив мамі, чому їй, яка прекрасно вчилася, не надали Сталінської стипендії. Виявляється, через те, що під час ВВВ восьмирічною дитиною вона перебувала на окупованій території...

Незважаючи на розбіжності у підходах та поглядах стосовно роботи, у мамі з Костянтином Федоровичем завжди зберігались добрі, довірчі, шанобливі взаємини. Мені пригадуються ці зустрічі: фонтануючий ідеями, з сяючими очима енергійний Тяпкін, який щось жваво доводив, і мама, яка спокійно вислухувала його, але часом і заперечувала, і доводила свою точку зору.

Ванда Юліанівна Фоменко. У ній для мене ховалася певна загадка, навіть тайна. Звідки ця полька з обличчям Едіт Піаф? Про що вона мовчить з тими, хто її оточує?

У моєму шкільному дитинстві Ванда Юліанівна також уже мешкала у Києві. Декілька разів ми були у них в гостях, і завжди це було перенесенням в іншу реальність. Ванда Юліанівна фантастично готувала, пекла польські тістечка. І так само неймовірно любила й вміла носити чудові авторські прикраси із самоцвітів.

А маму в Кривому Розі запримітила та запросила до аспірантури З.О. Крутиховська. Зінаїда Олександрівна мала договір по картуванню з криворіжцями, вона приїжджала до них прямо в поле. Там і відбулася доленосна для мамі розмова. Вони сиділи на лавочці біля камералки, Зінаїда Олександрівна курила свій улюблений «Беломор». І покликала маму в Київ. У 1964 році.

Світла пам'ять людині-легенді, дякуючи характеру якої мама була змушена вчитися багатьом не притаманним їй за природою якостям. Людині, котра зуміла виявити в мамі численні обдаровання та допомогти їй стати справжнім вченим. І протягом 60 років працювати в нашому інституті.

Окреме місце серед багатьох видатних співробітників і відділу ПМПЗ (постійного магнітного поля Землі, згодом геомагнетизму), і вчених нашого та інших інститутів колишнього СРСР і закордонних у житті мамі займали й займають три людини, які вже пішли від нас: Світлана Веніаминівна Богданова, Герман Іванович Каратаєв і Раса Антонівна Апірубіте. Вони були максимально співзвучні, інакше не скажеш. Видані численні спільні праці, у 1986 р. у співавторстві з Г.І. Каратаєвим вийшла друком книга «Геолого-математический анализ комплекса геофизических полей».

Багато імен відомих учених-геофізиків і геологів можна було почути в нашому домі. Багатьох я згодом побачила, з деякими познайомилася, а з кимось, завдяки мамі, ми стали друзями. Так, на багато років філіалом мого київського дому стала квартира Валентини Іванівни та Германа Петровича Колесових у тодішньому Ленінграді. Це ще одна родина, де мене радо приймали спочатку як «дочку Інни Пашкевич», а потім і як мене саму. Дарували мені Місто, водили

в театри й концерти, занурювали в історію, цікавились моїми справами...

Разом з мамою мені було гірко й боляче, коли несподівано і так безглуздо пішов з життя директор Інституту геофізики в Тбілісі Мераб Олександрович Алексідзе.

З величезною цікавістю я слухала розповіді мами про її зустрічі з академіком Костянтином Бенедиктовичем Балавадзе та його дружиною.

Олександр Мойсейович Городницький, в співавторстві у тому числі з яким у мами вийшла монографія «Петромагнитная модель литосферы». Не тільки його концерти авторської пісні робили наше життя більш різноманітним. Мені пощастило помандрувати з ним Подолом, розповідаючи про дні минулі нашого міста, довелось запросити його в щойно створену Києво-Могилянську Академію.

Кожен із людей маминого світу збагачував і мій світ. І не можу не пам'янути ще одну людину, яка справляла дуже сильне враження і на маму, і на мене — Тетяна Миколаївна Симоненко.

Вона була опонентом маминої дисертації та, мабуть, першою людиною «прежнього мира» в моєму юному тоді житті. Все в ній було незвичним: рухи, постава, манера говорити, м'якість, уважність. Донька Миколая Володимировича Розе — репресованого і померлого на допиті в НКВД ученого-геофізика, дослідника Півночі, контрадмірала, педагога ...

Тетяна Миколаївна мешкала на околиці Ленінграда в однокімнатній квартирі похмурої новобудови, вид з вікна якої, за маминими словами, був буквально «ніщо». Вся квартира була заповнена книгами. Особливу увагу та захоплення мами викликала серія «Історія мистецтв», яку мала далеко не кожна пристойна бібліотека. Якось мама, будучи у відрядженні, зупинилася у Тетяни Миколаївни. Вони розбирали матеріали, які зберігалися у неї, і за якими в подальшому була побудована Магнітна карта Європи масштабу 1:5 000 000. У хвилини перепочинку Тетяна Миколаївна грала на піаніно класичні твори, непередаваним своїм рухом злегка схиливши голову. Вона

не тільки чудово говорила, а й легко писала англійською, знала французьку...

Так склалося, що довгі роки я знаходжуся в полі маминих професійних інтересів. І зблизька спостерігаю, як вона працює, як пише, завдяки якій внутрішній обдарованості, але й якою кропіткою працею створюються її наукові труди. Видано понад 200 статей її авторства, за її участі. Можливо, за сьогоднішніми швидкісними мірками, не так уже й багато. Проте все, що мені було довірено перекладати або просто набирати на комп'ютері, — це довершені твори. Можу міркувати формально, лише як філолог, але не можу не сказати: це добре структуровані тексти, логічно вибудовані, стилістично якісно оформлені. Декілька варіантів однієї статті — це майже норма. І до кінцевого тексту також обов'язково будуть внесені правлення, доповнення, уточнення... Горе для того, хто набирає, радість для майбутнього читача. Дякуючи такій філігранній праці, чітко викладеній думці, а ще тому, що мама добре володіє англійською і розуміє, як треба писати під переклад, її тексти дуже легко перекладати.

Про заслуги геофізика перед вітчизняною та світовою наукою не мені, гуманітарію, говорити. Все, що відбувалося в її професійному житті, як і в житті інших вчених — мешканців Академмістечка, я вважала річчю буденною і звичною. И все ж деякі моменти були винятком. Наприклад, не будучи членом партії, доктором наук, мама багато років, з кінця 1970-х до розпаду Союзу в 1991 р., очолювала Групу «Магнитные аномалии континентов» Наукової ради з геомагнетизму при Президіумі АН СРСР. Так само, як і була завідувачем Лабораторії аномального магнітного поля (яку співробітники з любов'ю називали ЛАМПочкой). Пригадую мамин подив, коли, повернувшись із відрядження до США, вона розповідала, що побачила на письмовому столі у відомого вченого Джеймса Херцлера вдома «Червону книгу» — монографію «Магнитная модель земной коры Украинского щита», одним із авторів якої є вона. І, звичайно, безумовним визнанням маминих заслуг для мене є

присудження їй в 1996 р. Державної премії України за заслуги в галузі науки. До речі, цю премію вона негайно, без жодних вагань, віддала мені на поїздку до Франції на стажування... І це ще одна типово мамина риса: ментально реагувати на чийсь потребу в грошах, допомозі, пораді.

Можливо, тому її оточують гарні, цікаві люди; лікують її та близьких добродішні та людинолюбні медики. Роками й десятиліттями продовжуються особисті стосунки, нехай і не завжди є можливість побачитися, почути одне одного фізично.

Мені мама ніколи не нав'язувала своєї точки зору, свого судження: ані в дрібницях, ані в серйозних життєвих ситуаціях — у виборі професії, супутника життя, щодо поглядів, уподобань, поїздок, занять. Могла лише натякнути або делікатно вказати своє бачення. Були певні вимоги та обов'язки по дому, не надто обтяжливі, прямо кажучи, але їх слід було виконувати неодмінно. Чи варто говорити, що мама підтримувала мої безкінечні ідеї та пропозиції. При цьому, маючи зовсім інший

склад характеру, терпляче вислуховувала мої бурні виливи з усілякого приводу: враження, обурення, розповіді про зустрічі, зміст щойно прочитаної книги, захват від почутого...

За 90 років у маминому житті було чимало випробувань, у тому числі дуже серйозних (хвороби близьких, розлуки, негаразди, війни...). Випробувань на міцність, на людяність, на вірність, на самовідданість. На мій погляд — погляд 64-річної її доньки — вона вийшла з них достойно.

Нині, коли через зовнішні обставини та поважний вік мама вже не працює так активно, як їй би хотілося, у неї з'явилася можливість надолужити пропущене й перечитати хорошу літературу, не поспішаючи проаналізувати життя, події, поцікавитися новинами. І, як завжди, бути поруч у будь-яку секунду в міру своїх сьогоденних сил.

У ці ювілейні дні і завжди мені хочеться щиро подякувати всім, хто пройшов з мамою ці роки. Хто підтримував і радів, кому потрібна була її підтримка і допомога.

Євгенія Єременко